

Zdravila in mladostniki

Medicinal products and adolescents

Nina Pisk, Marjetka Pal, Tina Stiplovšek

Zahvala: *Sekcija farmacevtov javnih lekarn pri Slovenskem farmacevtskem društvu in avtorji članka se iskreno zahvaljujemo vsem sodelujočim v raziskavi.*

Povzetek: Slovenski mladostniki lekarniškega farmacevta bolj prepoznajo kot vir informacij o zdravilih kot vir informacij o zdravju in zdravstvenih težavah. Rezultati raziskave kažejo, da dobijo mladi v lekarnah dovolj informacij za pravilno in varno uporabo zdravila. Podobno kot odrasli pa premalo poznajo in ne preberejo priloženega navodila za uporabo pri zdravilu. Mnenje mladostnikov o zdravilih je v veliki meri pozitivno. Če mladostniki potrebujejo zdravilo, predpisano na zdravniški recept, gredo največkrat v lekarno skupaj s starši ali sami. V lekarno pridejo mladostniki sami predvsem po izdelke, kjer si želijo določene mere zasebnosti (nujne kontracepcijske tablete po spolnem odnosu, testi za ugotavljanje nosečnosti). Mladostniki pridejo v lekarno po izdelke, dosegljive brez recepta, pogosteje v družbi staršev kot z vrstniki. Izven lekarne večinoma kupijo kondome, športno prehrano, kozmetične izdelke in izdelke za hujšanje. Preko spleta mladostniki dobijo predvsem športno prehrano in izdelke za hujšanje.

Ključne besede: *mladostnik, lekarniški farmacevt, zdravilo*

Abstract: Slovenian adolescent recognize community pharmacy pharmacist more often as a source of information about medicinal products than a source of information about health and health problems. The results shows, that adolescent get enough information for adequate and safe use of medicines in pharmacies. Adolescents are, like adults, not familiar with information leaflets and they usually don't read it. Adolescents' opinion on medicines is mostly positive. They usually visit a pharmacy accompanied by parents to get prescription drugs. They prefer to visit a pharmacy alone, when they want more privacy (to buy the morning - after pill, a pregnancy test). To buy OTC products, adolescents visit pharmacies more frequently with parents than with friends. They mostly buy condoms, sports food, cosmetic products, and products for loosing weight out of pharmacies. Through web sites adolescents first of all get sports food and products for loosing weight.

Key Words: *adolescent, community pharmacy pharmacist, medicine*

1 UVOD

1.1 Značilnosti mladostništva

Obdobje mladostništva lahko umestimo med 10. - 12. leto (konec otroštva) in 22. - 24. leto starosti (začetek zgodnje odraslosti). Svetovna zdravstvena organizacija opredeljuje kot mladostnika, mladostnico fanta ali dekle v starosti od 10 do 19 leta. Mladostniško obdobje človekovega razvoja je večrazsežno, zato se zaradi razvojnih značilnosti, s katerimi se sooča mladostnik ter lažjega razumevanja in specifičnosti običajno to obdobje razdeli na več podobdobj:

- zgodnje mladostništvo (približno do 14. leta),
- srednje mladostništvo (približno do 17. ali 18. leta),
- pozno mladostništvo (približno do 22. ali 24. leta).

S številnimi spremembami na telesni, razumski, čustveni, osebnostni in družbeni ravni se sooča tako mladostnik sam kot tudi njegovo celotno okolje, predvsem družina in šola. Mladostniki so večinoma

zdravi. S posebnostmi rasti in razvoja ter načinom življenja pa so povezani značilni zdravstveni problemi, uporaba zdravil ter tvegana vedenja v tem obdobju.

Najprej se mora mladostnik ob koncu otroštva prilagoditi na hitre telesne spremembe, sprejeti lasten zunanji videz in začeti samostojno skrbeti za svoje telo in zdravje. Ob tem oblikuje spolno identiteto in preizkuša vedenje v tej vlogi. Mladostnik razvija čustveno neodvisnost od družine in drugih odraslih ter hkrati oblikuje z njimi vzajemni odnos. Prav tako mladostnik razvija in oblikuje nova prijateljstva, vzajemne in stabilne stike z vrstniki, socialne spretnosti v odnosu do nasprotnega spola ter partnerskega življenja. Mladostnik poskuša osvojiti družbene vrednote in delovanje v skladu z njimi na področju osebnega življenja. Z izbiro poklica in izobraževanjem za izbrani poklic se pripravlja na poklicno delo. Izmenično prevzema vlogo otroka in odraslega, od odraslih pa pričakuje vlogo odraslega, starša in prijatelja. Mladostnik je v tem obdobju pod vplivom sveta odraslih in sveta vrstnikov, ki sta si med seboj zelo različna.

Poleg določenih bolezni, ki se v mladosti lahko razvijejo ali izrazijo, se mlada populacija pri preizkušanju mej, iskanju svoje vloge sooča tudi s tveganimi vedenji. Med najpogostejše oblike tveganega vedenja v mladostništvu sodijo kajenje, uživanje alkohola in uporaba drugih psihoaktivnih snovi (droge, pomirjevala ...). Redkeje se pojavijo druge oblike tveganega vedenja, kot npr.: različne oblike nasilja in trpinčenja, zasvojenost s hrano, druge motnje prehranjevanja, tvegano spolno vedenje, odvisnost od interneta in iger na srečo, duševne motnje, občutki obupa, samopoškodbeno ter samomorilno vedenje.

1.2 Skrb za razvoj mladostnikovega znanja o zdravilih

Kot družba in posamezniki moramo skrbeti za zdravje mladostnikov z namenom dvigniti raven znanja mladostnikov za sprejemanje odgovornosti za zdravje in s tem:

- zmanjšati število bolezni in smrti v mladosti in kasnejšem življenju,
- ohraniti reprodukcijo človeka,
- omogočiti naslednji generaciji mladostnikov zdravo življenje.

Življenjsko, socialno in materialno okolje namreč dokazano neposredno in posredno, preko življenjskih razmer staršev, vpliva na življenje in zdravje otrok in mladine. Danes se mladostniki soočajo z drugačnimi težavami kot prejšnje generacije in pogosto imajo pri tem manj podpore.

Poklicna odgovornost lekarniška farmacevta je tudi skrb za mladostnikov razvoj v odnosu do zdravja, zdravil in zdravega načina življenja, ki se odraža v psiho-fizično-socialnem ravnovesju posameznika. Mladostniki šele razvijejo svoje poglede in mnenja o zdravju in zdravilih. Pri tem bi morala aktivnejšo vlogo imeti tudi lekarna, saj lekarniški farmacevti mladostnikom velikokrat posvečamo premalo pozornosti, predvsem z vidika izobraževanja in vzgoje. Obstajajo zdravstveni programi za mlade (o spolni vzgoji, prepovedanih drogah), v katere so v Sloveniji redko vključeni lekarniški farmacevti. Zdravila in prehranska dopolnila so danes veliko bolj dostopna kot v preteklosti, svetovni splet te možnosti še razširja. Zato je pomembno mladostnika podučiti, da bo razvil ustrezen odnos do pravilne in varne uporabe zdravil in prehranskih dopolnil.

2 Namen

Lekarniški farmacevti smo z anketo med mladostniki želeli ugotoviti:

- kje mladostniki najpogosteje dobijo informacije o zdravju, zdravstvenih težavah in zdravilih;
- kakšno je mnenje mladostnikov o zdravilih;
- ali imajo mladostniki dovolj informacij o pravilni in varni uporabi zdravil, ki jih uporabljajo;
- kako pogosto mladostniki uporabljajo nekatera zdravila in druge izdelke, ter kje in kako jih najpogosteje dobijo;
- ali poznajo lekarniška strokovna poklica: farmacevtski tehnik in magister farmacije.

Na osnovi rezultatov ankete smo želeli tudi prepoznati ukrepe, s katerimi bi lahko še izboljšali svetovanje mladostniku v lekarni pri:

- pravilni in varni uporabi zdravil, ki jih uporabljajo mladostniki,
- pravilni in varni uporabi drugih izdelkov dosegljivih v lekarni za mladostnike,

- zdravstvenih težavah mladostnikov, ki so pogosto povezana z razvojnimi posebnostmi mladostnikov in vplivajo na njihovo zdravje, tvegana vedenja za zdravje, uporabo zdravil, zlorabo drog...

Želeli smo tudi ugotoviti, kako lahko lekarniški farmacevti izboljšamo komunikacijo z mladostniki ter jim približamo poklic kot prepoznavnega med zdravstvenimi poklici.

Glavne ugotovitve raziskave smo vključili tudi v pripravo informativnega gradiva in medijske aktivnosti ob 5. Dnevu slovenskih lekarn ter izobraževanje lekarniških farmacevtov na jesenskem simpoziju Od zdravila k človeku, Zdravila in mladostniki.

3 Materiali in metode

3.1 Anketa

Raziskavo je ob 5. Dnevu slovenskih lekarn v maju 2009 izvedla Sekcija farmacevtov javnih lekarn pri Slovenskem farmacevtskem društvu v sodelovanju z lekarniškimi farmacevti. Pisni anketni vprašalnik, ki smo ga v ta namen sami razvili in za preverjanje razumljivosti predhodno testirali pri mladostnikih, je vključeval vprašanja zaprtega, polodprtega in odprtega tipa. Vprašanja so navedena pri poglavju rezultati.

Lekarniški farmacevti so, po dogovoru z vodstvom šole, anonimno raziskavo izvedli med izbranimi učenci od 7. razreda osnovne šole do zadnjega letnika različnih srednjih šol (poklicne, strokovne, gimnazije) iz vseh slovenskih regij.

3.2 Metode analize podatkov

Dobljene podatke smo obdelali z metodo deskriptivne statistike in sicer s pomočjo statističnega programa SPSS, verzija 11.

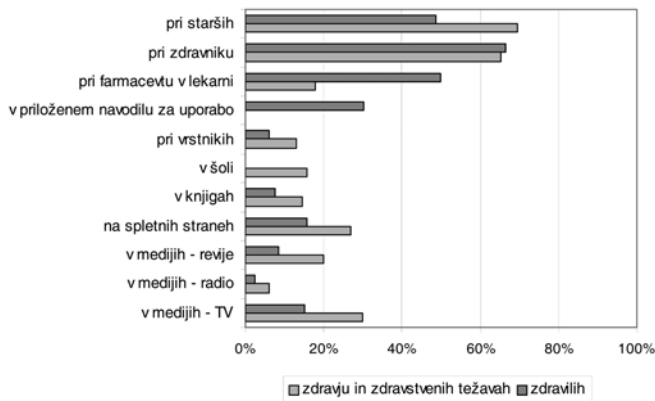
4 Rezultati

Med 3680 anketiranimi mladostniki, starih od 12 do 19 let, je bilo 48,2% mladostnikov starih manj kot 14 let, 35,2%, starih od 14 do 17 let ter 16,6 %, starih 18 let ali več. V raziskavo so bile vključene šole iz vseh slovenskih regij, med njimi je 40,1% vrnjenih anket iz osnovnih šol, 34,8 % anket iz gimnazijskih srednjih šol, 25,1 % pa iz drugih srednjih šol. V raziskavi je sodelovalo 58,4 % mladostnic in 41,6 % mladostnikov.

V nadaljevanju so predstavljena vprašanja, ki so bila navedena na anketnem vprašalniku, ter pridobljeni rezultati.

1. Kje najpogosteje dobiš informacije o zdravju in zdravstvenih težavah?

2. Kje najpogosteje dobiš informacije o zdravilih?

Slika 1: Graf prikazuje, kje mladostniki najpogosteje dobijo informacije o zdravju in zdravstvenih težavah oziroma o zdravilih. Anketiranci so lahko izbrali več odgovorov med možnimi naštetimi. Odgovor v priloženem navodilu za uporabo ni bil podan pri vprašanju o zdravju in zdravstvenih težavah, odgovor v šoli pa ne pri vprašanju o zdravilih.

Figure 1: Graph shows, where adolescents most frequently get information about health and health problems or about medicine. Adolescents could choose more than one answer between listed answers. The answer in the patient information leaflet was not listed at the question about health and health problems. The answer in the school was not listed at the question about medicine.

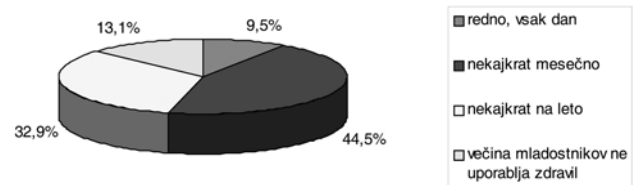
3. Kakšno je tvoje mnenje o zdravilih?

Slika 2: Graf prikazuje mnenja mladostnikov o zdravilih. Anketiranci so lahko izbrali več odgovorov med možnimi naštetimi.

Figure 2: Graph shows the adolescents' opinion about the medicine. Adolescents could choose more than one answer between listed answers.

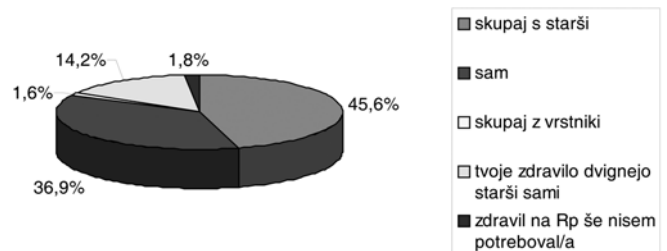
4. Kako pogosto po tvojem mnenju uporablja zdravila večina mladostnikov?

Slika 3: Graf prikazuje mnenja mladostnikov, kako pogosto mladostniki uporabljajo zdravila. Anketiranci so lahko izbrali enega od naštetih odgovorov.

Figure 3: Graph shows the opinion of adolescents, how often adolescents use medicine. Adolescents could choose one of the listed answers.

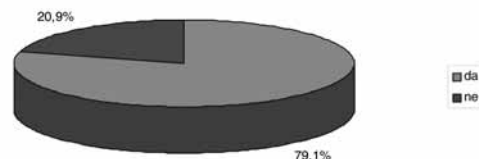
5. Če potrebuješ zdravilo, predpisano na zdravniški recept, največkrat greš v lekarno....?

Slika 4: Graf prikazuje, kako dobijo mladostniki v lekarni zdravilo, ki je za njih predpisano na zdravniški recept. Anketiranci so lahko izbrali enega od naštetih odgovorov.

Figure 4: Graph shows, how adolescents get a medicine in a pharmacy, when it is prescribed for them. Adolescents could choose one of the listed answers.

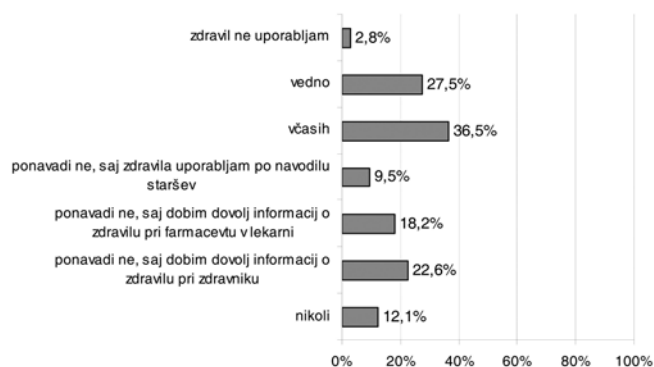
6. Ko greš po zdravilo, ali vedno dobiš v lekarni dovolj informacij za pravilno in varno uporabo zdravila?

Slika 5: Graf prikazuje deleže mladostnikov, ki vedno dobijo v lekarni dovolj informacij za pravilno in varno uporabo zdravila. Anketiranci so lahko izbrali enega od naštetih odgovorov.

Figure 5: Graph shows shares of adolescents, who always get enough information about medicine in the pharmacy. Adolescents could choose one of the listed answers.

7. Kako pogosto prebereš priloženo navodilo za uporabo, ko uporabljaš zdravilo?

Slika 6: Graf prikazuje, kako pogosto mladostniki preberejo priloženo navodilo, ko uporabljajo zdravilo. Anketiranci so lahko izbrali več odgovorov med možnimi naštetimi.

Figure 6: Graph shows, how often adolescents read patient information leaflet, when they use medicine. Adolescents could choose more than one answer between listed answers.

8. Ali si že užival/a oziroma uporabljal/a katerega od navedenih izdelkov?

9. Če potrebuješ naveden izdelek, kje oziroma kako ga najpogosteje dobiš?

Preglednica 1: Tabela prikazuje, kakšen delež mladostnikov je že užival oziroma uporabljal navedeni izdelek in deleže, kje oziroma kako ga je mladostnik najpogosteje dobil. Anketiranci so lahko izbrali več odgovorov med možnimi naštetimi.

Table 1: Table shows shares of adolescent, who have already used listed article and also shares where and how they usually get them. Adolescents could choose more than one answer between listed answers.

	DA (%)	v lekarni, sam (%)	v lekarni, skupaj s starši (%)	v lekarni, skupaj z vrstniki (%)	pri starših (%)	v trgovini (%)	preko spleta (%)
zdravilo proti bolečinam	74,0	30,7	39,2	1,0	28,2	0,7	0,04
kozmetične izdelke za lajšanje mladostniških težav s kožo	45,5	24,2	26,7	2,2	7,3	39,2	0,3
kondom	26,5	12,2	1,8	2,3	2,3	80,5	0,7
športno prehrano za povečanje mišične mase	7,4	11,6	9,2	4,4	4,8	50,6	19,2
test za ugotavljanje nosečnosti	6,5	66,8	6,9	14,8	2,9	23,2	0,5
nujno kontracepcijsko tableto po spolnem odnosu	5,5	71,1	7,7	15,4	1,5	2,0	2,0
izdelek za hujšanje	4,5	23,8	15,9	5,9	7,3	32,5	14,6
test za ugotavljanje pristnosti nedovoljenih drog v urinu	2,2	27,6	30,3	3,9	19,7	9,2	9,2
nobenedga od teh izdelkov še nisem uporabljal/a	9,0						

5 Razprava

Raziskava je pokazala, da slovenski mladostniki informacije o zdravju in zdravstvenih težavah ter o zdravih najpogosteje dobijo pri starših ter pri zdravniku in farmacevtu v lekarni. Slovenski mladostniki lekarniškega farmacevta prepoznavajo kot pomemben in zanesljiv vir informacij o zdravih, v manjši meri pa kot vir informacij o zdravju in zdravstvenih težavah.

Pri informacijah o zdravju in zdravstvenih težavah so mladostniki na prvo mesto postavili svoje starše, sledijo pa zdravniki (slika 1). Ugotovitev je razveseljiva, saj starši najbolje poznajo svojega otroka in lahko, četudi morda sami ne poznajo odgovora, mladostniku pomagajo pri iskanju rešitve. Pričakovano je ta delež največji v zgodnjem mladostništvu s 75,3 % in je z 58,9 % nižji, a še vedno visok, pri mladostnikih, starejših od 18 let. Prav tako v množici podatkov predstavljajo zdravniki ustrezen in zanesljiv vir informacij o zdravju in zdravstvenih težavah za mladostnike. Mladostniki kot vir informacij o zdravju in zdravstvenih težavah v manjši meri, t.j. v 17,7%, prepoznavajo lekarniškega farmacevta, se pa ta delež zvišuje v poznem mladostništvu.

Podobne so tudi ugotovitve glede virov informacij o zdravih, saj so tudi tu mladostniki kot najpogostejše vire navedli zdravnika, lekarniške farmacevte in starše (slika 1). Večina mladostnikov (79,1 %) je navedla, da v lekarni vedno dobijo dovolj informacij za pravilno in varno uporabo zdravila (slika 5). Ob pregledu vpliva starosti smo ugotovili, da delež tistih, ki v lekarni vedno ne dobijo dovolj informacij, s starostjo upada.

Raziskava je pokazala, da tako kot odrasli tudi mladostniki premalo poznajo in uporabljajo priloženo navodilo za uporabo zdravila (PIL), ki